

Sigmund Kvaløy Setreng:

Hav og fjell: Norsk identitet

På slutten av 1970 kom jeg over ei bok på Setreng, gården min. Den hadde antakelig tilhørt min mor. Den bar tittelen: «Ja vi elsker ; - Norge i dikt» og var utgitt i 1941. Rolv Thesen var redaktør . Boka inneholder et bredt spektrum av dikt gjennom hundre år, og ordnet i seksjoner tilknyttet Norges ulike landsdeler. Rolv Thesens forord er bemerkelsesverdig. Forsiktig formulert, men mellom linjene kan vi forstå at diktsamlingen har en bestemt hensikt: Å styrke moralen i folkets motstand og utholdenhet overfor den tyske okkupasjonen. Utgivelsen skjedde altså i 1941, hvor Quisling-regimet klemte til for alvor (Bl.a. uttrykt ved at 700 lærere ble sendt til fangeleir i Kirkenes, fordi Noregs lærarlag nektet å innføre nazisme i skolene. Min far var en av dem).

Poenget med boka, slik jeg oppfatter det, er å minne det norske folket om vår egenart i strev for livberging i en krevende natur, - om hvordan vi har fått det til, og hvordan ved det så og si ble innføyd i den norske naturen, - i strev mot den, men også inspirert av den, ofte gledespreget: med stolthet over oppnådd livberging, via oppfinnsomt samarbeid med natur og med medmennesker. Det er denne tradisjonen og overlevingssevnen som for mange ga et grunnfjell i inspirert utholdenhet versus okkupasjonsmakta.

Rolv Thesens diktsamling er såpass omfattende og mangfoldig at den kan oppfattes som en presentasjon av Norges nasjonaldiktning. Dersom en sammenligner med de skandinaviske nabonasjonenes nasjonaldiktning blir en slått av en kontrast: De svenske og danske framhever

mennesket og dets bedrifter, individuelt og kollektivt. I den norske litteraturen nevnes så og si ikke mennesket som framstående aktør. Naturen med vekt på hav og fjell, er aktør. Indirekte er likevel mennesket til stede gjennom skildringer av natur. Det er mennesket som strever og opplever. I mange av diktene er naturen skildret som levende, til og med personlighet, til dels i dialog med mennesket, til dels som selve mennesket som natur. (Aasmund O. Vinje, Arne Garborg, Ivar Aasen, Aslaug Vaa, Olav Duun, Olav Aukrust, Tor Jonson, Sven Moren, Elias Blix, Per Sivle, Ragnar Solberg, Hulda Garborg, Henrik Rytter, Ola Setrom, Anders Hovden osv. osv.)

Men det som preger disse diktene, de fleste av dem, som en grønn tråd, er to element: Havet og fjellet. Begge ofte som en slags religiøs undertone. Og disse to elementene er jo hovedpillarene i vår oppfatning av Norge – i markert kontrast til det øvrige Skandinavia og det meste av Europa: «Det ligger et land mot den evige sne, i revnerne kun er det vårliv at se. Men havet går til med histoire-døn, og elsket er landet som mor av søn.» (Bjørnson) «Eg lengtar no mot blåe høgd frå dal og bygd, Dit æva syng og stilla rår» (Ola Setrom). «Eg fell på kne her ved villfjellet kvitt ..» (Ragnar Solberg). «Einslege hastar vi fram i ein grenslelaus steinheim under ein æveroms høg, svimrande vidspana kvelv» (Henrik Rytter)

Havet: «Og vesterud – med dukkende holmer og skjær – det svulmende hav, ved hvis bryst jeg er ammet, - det evige, det unge, hvis brændingers brus har suset for mitt øre som koglende sang». (Kristofer Randers). «Det var sumarnatt og soldraum kor auga leita. Solskiva skreid med kanten over havbruna...» (Olav Duun). «Og når vinden var spak, fôr um fjorden eg rundt, der eg rodde og rak som, ein fiskande glunt. Der eg leikande låg og meg vogga på våg i den nattsol der nord: Å eg minnest, eg minnest so væl denne fjord». (Elias Blix). Norge altså: Hav og fjell. Disse elementene gir mening, dybde og trygghet for barn vokst opp i norske daler og ved fjorden.

En gang (1969) opplevde jeg jordskjelv i Pakistan: Det er den eneste gangen i mitt liv hvor jeg har erfart total svart angst. I kontrast til det norske grunnfjellets trygghet, manglet plutselig denne pålitelige basis i mitt liv; jeg opplevde å stupe rett ned i et bunnløst mørke: Det norske grunnfjellet, - dvs. De norske fjell, var i min oppvekst blitt en meningsgrunn i min eksistens. Det måtte et jordskjelv i Pakistan til for å forstå min norskhet, mine røtter, min naturskapte form, min identitet. Det moderne angrepet på noen av våre stolteste topper føles som angrep på min identitet. Det jeg tenker på er de eksponentielt økende utbredelsen av stålmaster og aggregater på våre vakreste topper, signert televerket. Hvorfor? Bredbånd, må vite; alle må få bredbånd! Hvorfor? Ellers går datamaskinene for langsomt! I det moderne samfunnet har en ikke råd til å sitte og vente! - Men hadde ikke datakommunikasjonen allerede økt hastigheten enormt i formidling fra P1 til P2 og tilbake? Jo da, men det er ingenting mot bredbånd, hurra!

I bygda mi, Singsås og Budalen, er vi velsignet med en særegen fjelltopp, Høgkjetilen. På en enestående måte rager den opp over et ellers avrundet skogslandskap. Den speiler seg i Nøkkjøen, som, sammen med toppen, var inspirasjon til Olav Duuns dobbeltroman «Nøkkjølia» og «Sigyn». (Duun var i tre år – 1905 – 1908 – lærer ved Buset og Singsås skoler, og bodde på gården Sætereng. Han var lærer for min mor) Høgkjetilen var en uberørt topp i et frodig landskap, og et kjærkomment turmål, sommer og vinter, for bygdefolket. Ikke lenger. Som Peter Wessel Zappfe sier om Gaustatoppen: Hennes majestet og skjønnhet bidro til hennes tragedie: En utnyttelse ved turisme og militarisme, dvs. en ødeleggelse nettopp via hennes enestående form og høyde. (Gausta minner om Fujijama, japanernes hellige fjell, - hvor et «apparatlandskap» (Zappfe) ville være utenkelig!)

Dovre var Norges gamle nasjonalfjell, det stødige av alt. Derfor tok Eidsvollsmennene sammen og svor: «Enige og tro til Dovre faller» i det de hadde sluttført grunnloven i 1814. Men Dovre er ikke noen topp, det er et massiv. Men på dette massivet troner en vakker nut: Snøhetta. Hun har til og med hunkjønn, - som alle sherpaenes hellige storfjell i Himalaya. Det helligste av dem er Tseringma («Det varige livs moder»). Mer om Tseringma nedenfor. For noen år siden gjennomførte en gruppe økofilosofiske aktivister en omfattende kampanje for å forhindre et planlagt giftlager i de nedlagte gruvene på Hjerkinn. En del av kampanjen besto i å plassere en steinskive med et relieff av økofilosofen Peter Wessel Zappfe på toppen av Snøhetta. Skiva inneholdt et sitat fra Zappfes dikt «Lyngenfjeld»: «Da tårnet fjeldet et uhyre nei». På grunn av stadig snøvær, regn og vind, nådde vi først toppen ved fjerde gangs forsøk. (Før det hadde vi en 17. mai, iført bunader og blåsende på lur, måttet søke ly på Snøheim i et tett snøvær; i det tilfellet hadde vi kløvet opp relieff-skiva på hest.) Så, plutselig i september, fikk vi klar himmel og vindstille. Dermed kom Zappfe til topps! Heldigvis hadde vi Adresseavisen med oss, og dagen etter fikk vi oppslag med fargebilde på første side. Like etter gjorde noen samfunnsforskere ved Trondheimsuniversitetet en opinionsundersøkelse i Sør-Trøndelag og Dovre-bygda, - altså befolkningen nord og sør for Dovre. Det viste seg at 80% støttet aksjonen, og ikke bare det: 30 prosent sa seg rede til å sette seg ned foran eventuelle giftfraktende tankbiler. Tre uker etter meldte miljøvernministeren at det var funnet plass til et skandinavisk giftlager i Danmark!

Poenget mitt her er at vi i denne kampanjen ser et eksempel på den stadige levende posisjonen til «hellige fjell» i Norge. Det er en undertone her som går ut over den vanlige tanken om naturvern, oftest på et temmelig abstrakt plan. Det som her fører til aktivitet har rot i vår norske identitet: Det ville fjellet som noe overjordisk, både trygt og advarende, en dragende og spennende del av vårt norske liv, - og det må ikke smittes av apparater, ståk og gny fra lavere lende!

Men hva skjedde videre med vår opphøyde Moder Snøhetta? - Du som kjenner det moderne «Norge» trenger å gjette bare en gang: Stålmast, durende aggregat, - bredbånd! Fordi fjellet er høyt og overalt-skuende, må det temmes og bli til et redskap for reklamesamfunnets raseri, det som trekker oss ned fra høydene i våre liv og gjør oss alle til slaver av forbruk, - et konkurrerende liv «der nede». Det er Zappfes tragedie som fullbyrdes, og det er ikke bare fjellets, men også det norske samfunnets tragedie: En streben som underminerer vår eksistens. Det er også Zappfes poeng.

Jeg har flere ganger appellert til ledende naturvernere om et vern av Norges «identitets-fjell» mot kommersialismens nedhøvling av alle høyder. - Slike som Lars Haltbrekken. Men de er (prisverdig!) opptatt av oljeutvinning og CO2 og har ikke tid til fjellvern. Men her tas feil: Hav (oljeboring!) og fjell henger ihop i norsk mentalitet. Begge gir vår identitet og skal beskyttes. Appell til begge gir norsk klangbunn, og dermed vilje til vern.

Som streifet innpå tidligere finnes det andre kulturer enn den norske som helliggjør fjell. Det synes å gjøre seg gjeldende i land som har høye, vakre og vanskelig tilgjengelige fjell. (Uten fjell, men med hav, er det det overveldende, mystisk omskiftelige og utfordrende havet som får en hellig status, som i Polynesia og i det gamle Norden). Eksemplet framfor noe er samfunnene nord og sør for Himalaya. Blant flere folkeslag er sherpaene («østlendingene»: shar = øst, pa= boende). De orienterer seg i forhold til tolv storfjell, alle assosiert til kvinnelige buddhaer. En av dem er Chomo Lungma («Den hellige vindmoder», - degradert i Vesten som «Mount Everest», - oppkalt etter en engelsk offiser, som aldri selv så fjellet, - hans soldater var de første til å måle fjellets høyde). Men den helligste av sherpaenes storfjell er Tseringma («Tsering» = langt liv, «ma» = mama på mange språk, altså: Det lange (varige) livs moder.) Hun troner over dalen Rolwaling («plogfurestedet») som er en «velsignet» dal, der Buddas prinsipper om fred mellom mennesker og mennesket og naturen er spesielt strenge.

Fjellet ble oppdaget, fra vår side, av Arne Næss og Sigmund Kvaløy Setreng i 1969, og Arnes skipsrederbror Erling finansierte «fredningsekspedisjonen» i 1971: 40 ekspedisjoner hadde søkt Nepal om tillatelse til å bestige Tseringma (Gauri Shankar innen indisk religion), for dem var fjellet «Himalayas siste problem». Nils Faarlund var med i forsøket for å stoppe denne skjendingen av et hellig fjell. Arne dro til fjells like etter vår ankomst, «for å være alene med naturen», - pådro seg en halsinfeksjon, og måtte dra hjem. Før det hadde vi fått i hop et allmannamøte i Rolwaling om fredning av Tseringma. Et skriv med bønn om fredning a, stilet til Nepals regjering, befylt med lokalbefolkningens fineravtrykk, ble sendt med Arne til Kathmandu.

Arnes oppdrag var å oppsøke et relevant departement med skrivet fra Rolwaling og bruke sin internasjonale status til å få en respons til Rolwaling-sherpaenes bønn om fredning av Tseringma. Arnes vandring til Kathmandu ble ledsaget av ordføreren i Peding (Øvre Rolwaling), Ngawang Jönden. Men Nepals regjering er (var?) bare interessert i dollarinntekter fra klatretillatelser, og som hinduer er den uinteressert i de religiøse følelsene til buddhistiske fjellfolk.

Så: I løpet av 70-tallet ble Tseringma besteget av flere ekspedisjoner. Den første var amerikansk. De besteg fjellet fra nord, dvs. fra Tibet-siden. De ville aldri fått tillatelse dersom tibetanerne fremdeles hadde vært herrer i eget hus! - Men kineserne er like ivrige på å tjene dollar og enda mindre interessert i buddhistiske normer enn hinduer i Nepal. Men like etter den amerikanske bestigningen gikk det et enormt jord- og steinskred fra Tseringma ned i dalen. Et kvernhus ble tatt, og en kvinne drept i ferd med å male korn. Potetåkrene på elvesletta ble ødelagt. - Ingen i Rolwaling var i tvil om at dette var Tseringmas svar på skjendingen av Henne ved bestigning. For sherpaer og tibetanere er

det snakk om en form for voldtekt, - spesielt alvorlig fordi det her gjelder en voldtekt av en alles guddommelige moder.

Jeg siterer fra et treblokk-trykk, funnet i Khumbu 1965, noen få bruddstykker: Om Tseringma: «Når vi reiser ut mot fjerne mål, vær da med oss, vår allmektige moder, og når vi igjen, nærmer oss vår hjemstavn, ta da imot Dine barn – i nådig kjærlighet!»

Disse følelsene minner meg om utsagn fra norske utvandrere til Amerika i forrige hundreår. Lengselen tilbake til fjorder, bratt lende og fjell (og tungt strev: «bratt arbeid») bryter ofte igjennom, i kontrast til hverdagen på (altfor) flat mark. I drømmene og lengselen blir det som en religiøs horisont bortenfor det daglige, sekulære slit i et landskap uten horisont. Norsk identitet strevde her med sitt vedlikehold på tross av avrevne røtter. «Norskamerikanere er mer norske enn nordmenn!» Det er mer synlig hos dem, - det «gamle» Norge. «De som kjenner dette stedet lengter alltid tilbake til det» (Tseringmahymnen).

Sherpaene («østlendingene») og Nordfolket (Norge, utenfor Oslo, stort sett) har noe felles, fjellet, dels som daglig utfordring, dels som det «overdaglige», det mektige opphøyde. Poenget er at i sherpaland og i Norge (og noen andre fjellkulturer) henger disse landskapsverdenene sammen, den materielle og den åndelige. Dette karakteriserer norsk diktning inntil nylig, og et ekko finnes igjen hos folk flest.

Altfor få er klar over Olav Duuns naturskildringer. Oppmerksomheten har vært fokusert på hans dybdeboringer i menneskesinnet og i menneskers konflikt. Men sterkere enn noen illustrerer Duun

det jeg har sagt er særegent norsk i identifikasjon med natur, særlig fjell og havnatur. Et eksempel hermed: «Og rundt omkring han var lande. Det var der på ein annan måte enn før. Han hørte det meir enn han såg det. Han hørte dem, fjella, kor dei sto der omkring han, stod ende opp i soldagen og levde, det eine gråblått i leten, det andre gråbrunt eller grått: Skugge i rindane, sol over rabbane, nuten høgt og allvitande – opp i den solblå æva. Og der låg myrane innetter, som ein djup og levande tone, og der gjekk fjorden og pusla, gjekk og glitra i solskine og glømte seg bort. - Det måtte det vera dei kalla fedrelande.»

Jeg vil avslutte med å henvise til Peter Wessel Zappfe – En filosof og dikter som på høyde med Duun, har levendegjort det norske fjell-landskapet, og i tillegg plassert mennesket-i-naturen i et eksistensielt - kosmisk perspektiv. Det gjelder spesielt skildringen av Stetind. Se hans «Stetind» i denne boka!

Inspirert av den nevnte tradisjonen og Rolv Thesens appell: Den er like aktuell som i 1941! I dag er vi okkupert av det konkurranse - industrielle systemet. Vi trenger vår identitet – fjellet og havet i vår sjel – for å kjempe imot den nye okkupanten! – og Stetind er et framragende symbol for den kampen,.

Sigmund Kvaløy Setreng

